

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

МОДЕЛЬ ЗДОРОВ'ЯЦЕНТРОВАНОЇ ДИДАКТИЧНОЇ СИСТЕМИ
З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ 4-7 РОКІВMODEL OF HEALTH-CENTERED DIDACTIC SYSTEM
OF PHYSICAL EDUCATION OF CHILDREN 4-7 YEARS OLD

У статті обґрунтована необхідність оновлення методики навчання дітей у закладі дошкільної освіти на заняттях з фізичної культури. Визначено, що традиційна методика, яка заснована на принципах тренування, стресового навантаження та маніпулювання, яка спрямована на досягнення певного рівня фізичної підготовленості, не відповідає чинним державним вимогам, а також особливостям розвитку та життя сучасних хлопців і дівчат 4-7 років.

Зазначено, що збереження, розвиток та формування культури здоров'я в освітній системі можливо за умови створення в закладі освіти здоров'яцентрованої дидактичної системи. Здоров'яцентрована дидактична система розглядається як комплекс детермінованих дій всіх учасників освітнього процесу щодо збереження, розвитку здоров'я підростаючого покоління, формування культури їхнього здоров'я з пріоритетним використанням педагогічних технологій особистісного вдосконалення.

Подано опис моделі здоров'яцентрованої дидактичної системи з фізичного виховання дітей 4-7 років, створеної на засадах компетентнісно орієнтованого підходу. Обґрунтовано складові моделі та виокремлено вектори педагогічної уваги: витривалість ↔ харчування; рухливість ↔ сила; пси-ресурс ↔ звички. Конкретизовано діяльність учасників освітнього процесу за кожним із векторів.

Розкрито методичні особливості проведення освітнього тренінгу «Методика формування культури здоров'я особистості» для педагогічних працівників, спрямованого на опанування ними новими технологіями розвитку здоров'я, формування культури здоров'я особистості для використання у власній професійній діяльності.

Зазначено, що всі складові, які включені до структури моделі, можуть реалізовуватися в закладі дошкільної освіти як окремими модулями, так і комплексно. Позитивний ефект залежить від системних дій усіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова: модель, здоров'яцентрована дидактична система, фізичне виховання, збереження здоров'я, розвиток здоров'я, формування культури здоров'я, компетентність, заклад дошкільної освіти, освітній процес.

The article substantiates the need to update the methodology of education of children at a preschool education institution in Physical Education classes. It was determined that the traditional method, which is based on the principles of training, exercise stress and manipulation, which is aimed to achieve a certain level of physical fitness, does not correspond to the current state requirements as well as to the specifics of development and life of today's boys and girls 4-7 years old.

It is noted that the preservation, development and formation of health culture in the educational system are possible under the condition of creation of the health-centered didactic system at an educational institution. The health-centered didactic system is considered as a set of deterministic actions of all participants of the educational process regarding the preservation and development of health of the growing generation, forming the culture of their health with prioritized use of pedagogical technologies of personal improvement.

The authors represent the description of the health-centered didactic system model of physical education of children 4-7 years old, created on the basis of competence oriented approach. The components of the model have been substantiated and the vectors of pedagogical attention have been developed: endurance ↔ nutrition; mobility ↔ strength; psy-resource ↔ habits. The activities of the participants of the educational process are specified by each of the vectors.

They also have revealed some methodological features of educational training «Methodology of Formation of Health Culture of a Personality» for teachers, aimed to help them master new technologies of development of health, formation of health culture of a personality to be used in their professional activity.

It is noted that all components that are included in the structure of the model can be implemented at a preschool education institution as separate modules as well as comprehensively. The positive effect depends on the systemic actions of all participants of educational process.

Key words: model, health-centered didactic system, physical education, health preservation, health development, formation of health culture, competence, preschool education institution, educational process.

УДК 373.2/.3.026:796.011.3(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/52.1.4>

Аксьонова О.П.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради

Півненко Ю.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради

Шорш С.Л.,

директор
Дошкільного навчального закладу (ясла-садок) «Веселка» № 8
Енергодарської міської ради Запорізької області

Постановка проблеми. Нова генерація України зростає та розвивається в сучасному інформаційному просторі. Статистичні дані свідчать про негативну динаміку в різних показниках здоров'я дітей і підлітків. Підростає покоління сучасної

України потребує від освітян новітніх і ефективних підходів до навчання та виховання.

У Законі України «Про освіту» (2017) зазначено: «Метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних

і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок» [8].

У методичних рекомендаціях щодо організації системи фізичного виховання дітей дошкільного віку наголошено: «Необхідною умовою збереження і зміцнення усіх складників здоров'я, а отже й повноцінного і своєчасного розвитку фізичної, соціально-моральної, інтелектуально-пізнавальної, емоційно-ціннісної, творчої та інших сфер дитячої особистості є застосування в освітньому процесі дошкільних навчальних закладів науково вивірених, експериментально апробованих інноваційних освітніх методик і технологій здоров'язбережувального і здоров'яформувального спрямування» [10].

Базовим компонентом дошкільної освіти (Державним стандартом дошкільної освіти) визначені вимоги та обов'язкові компетентності дитини дошкільного віку, зазначені цінності дошкільної освіти та принципи реалізації Стандарту, розкрито компетентнісний потенціал дошкільної освіти. «Компетентність як результат дошкільної освіти та особистісне надбання відображає систему взаємопов'язаних компонентів розвитку особистості дитини: емоційно-ціннісного ставлення, сформованості знань, здатності та навичок до активного, творчого впровадження набутого досвіду... Педагогічні впливи забезпечують цілісність особистості, яка проявляється в розвинених емоціях, зростаючій свідомості, керованій поведінці» [3, с. 4-5].

Отже, цілком логічним є те, що сучасний заклад освіти має працювати на засадах зазначених державою акцентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В основі створення моделі здоров'яцентрованої дидактичної системи з фізичного виховання дітей 4-7 років закладений компетентісно орієнтований підхід. Стандартом дошкільної освіти зазначені ключові компетентності: рухова, здоров'язбережувальна, особистісна та інші. «Усі ключові компетентності мають продовження в освітньому процесі початкової школи та впродовж життя» [3, с. 6].

Сприймаємо формування фізичного здоров'я як соціально значущий процес узгоджених взаємодій суб'єктів освітнього середовища, спрямованих на досягнення індивідуально оптимального рівня показників морфофізіологічного розвитку, фізичної підготовленості, адаптивних можливостей організму індивіда та виховання особистісних якостей людини, спрямованих на збереження та формування фізичного здоров'я (Ю. Півненко, 2014).

Дослідники О. Бельорін–Еррера, І. Корженко вважають, що проблема збереження здоров'я не вирішується лише застосуванням комплексів профілактичних заходів, спрямованих на його

формування, збереження та зміцнення, підвищенням соціальних стандартів, розвитком медицини та пропагандою здорового способу життя. «Для вирішення даної проблеми необхідна її трансформація в глобальну проблему формування цілісного здоров'яорієнтованого світогляду» [4, с. 246].

Вивчаються також проблеми формування культури здоров'я особистості. Зокрема, дослідники Ю. Сурмяк, Л. Кудрик розглядають культуру здоров'я як складову національної безпеки. Особлива увага авторами приділяється психологічним аспектам формування культури здоров'я, обґрунтуванню психологічної моделі культури здоров'я дітей і молоді – майбутнього нації – і способів її реалізації. «Шлях до здоров'я – це відновлення цілісності між фізичним, душевним і духовним світами людини; позбавлення егоїстичного спотвореного світосприйняття; здатність бути в єдності з собою і світом. Виховання культури здоров'я особистості має на меті допомогти їй подолати невігластво і комплекси, позбутися обмеженості і за давнених психічних травм, прищепити їй навички практичної духовності, навчити її стати господарем свого життя, творцем своєї реальності, свого здоров'я і благополуччя, життєвого успіху» [9, с. 167].

У межах нашого дослідження це авторитетні позиції. Також у зазначеному контексті була визначена авторська думка стосовно погляду на збереження, розвиток здоров'я в освітній системі. «Здоров'яцентрована дидактична система – комплекс детермінованих дій всіх учасників освітнього процесу щодо збереження, розвитку здоров'я підростаючого покоління, формування культури їхнього здоров'я з пріоритетним використанням педагогічних технологій особистісного вдосконалення» [2, с. 7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, масова практика фізичного виховання дотепер залишається застарілою. Традиційна методика навчання дітей у закладі дошкільної освіти на заняттях з фізичної культури, яка заснована на принципах тренування, стресового навантаження та маніпулювання, яка спрямована на досягнення певного рівня фізичної підготовленості, не відповідає чинним державним вимогам, а також особливостям розвитку та життя сучасних хлопців і дівчат 4-7 років. Тому, на підтримку ініціативи педагогічного колективу дошкільного навчального закладу (ясла-садок) «Веселка» № 8 Енергодарської міської ради Запорізької області, Україна, у 2018 році був розпочатий обласний експеримент з теми «Здоров'яцентрована дидактична система з фізичного виховання дітей 4-7 років».

Формулювання цілей статті: обґрунтувати складові моделі здоров'яцентрованої дидактичної системи з фізичного виховання дітей 4-7 років (далі – Модель).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасне молодше покоління – це діти, які щойно прийшли до закладів дошкільної й початкової освіти. Дослідники вагаються ще впевнено систематизувати характерні риси представників цього покоління, однак яскраві ознаки вже виокремлено [6; 7]. Зокрема:

– для них Інтернет-серфінг – найбільш улюблений вид дозвілля; вони стають самостійними суб'єктами Інтернет-ком'юнеті, щойно починають розмовляти, тому використання гаджетів, ІКТ в освітньому процесі має стати педагогічною звичкою;

– більшість з них мають зайву вагу з причини гіподинамії, яка пов'язана з сидячим способом життя, тому пошук прийомів, завдяки яким формуватиметься умовний рефлекс на систематичний рух має стати пріоритетним напрямом педагогічної уваги;

– вони більш врівноваженні, позитивні, менш агресивні; практично не схильні до будь-якого роду формальностей; більш ерудовані, тому ляльководення, диктат, нав'язування своїх правил, авторитарне маніпулювання з боку педагогів мають бути скасованими;

– вони схильні до самодисципліни, а не до контролю ззовні, тому довіра дитячій вмілості, їхньому досвіду, спілкування на рівних мають стати педагогічним законом;

– їм характерне кліпове мислення, з приводу чого концентрація уваги мінімальна; однак вони успішно пораються з декількома завданнями одночасно і володіють прискороною реакцією, тому педагогам слід вчитися моделюванню діяльності, на виконання якої дитина зможе задіяти весь свій унікальний потенціал.

Вважається, що остаточні риси представників молодшого покоління будуть окреслені до 2025 року. Передбачаємо, що ті хлопчики та дівчатка, які прийшли до закладу освіти у вересні 2021 року, будуть випускниками в червні 2025 року. Отже, дуже небагато часу надається педагогічному колективу, щоб встигнути не лише зберегти здоров'я, а й збільшити природні резерви кожного здобувача освіти, сформувати культуру здоров'я, використовуючи їхні унікальні здатності [1, с. 6].

Під час концептуального етапу дослідно-експериментальної роботи був уточнений науковий апарат, який має таку редакцію.

1. Здоров'я – динамічний стан організму людини, який забезпечує її психофізичну працездатність, достатньо високий рівень самопочуття за рахунок потенційно персонального використання індивідуальних ресурсів людини. Вважаємо доцільним розглядати здоров'я не як складник різних його видів, а як взаємозалежність ресурсів і потенціалу людського організму.

2. Ресурси здоров'я – це морфо-функціональні і психологічні можливості організму змінювати

баланс здоров'я в позитивну сторону. Синоніми: прибуток, джерело, вигода, фонд, можливість, засіб, резерв. Основні ресурси здоров'я людини дуально поєднані між собою однією лінією, утворюючи вектори педагогічної уваги: *сила* людини на пряму залежить від її рухливості; *витривалість* – від якості харчування; *психологічний фактор* – від звичок. Отже, створюючи умови щодо розвитку, вдосконалення певного ресурсного показника, передбачається детермінована зміна обох складових певної лінії. Фоновим є сьомий ресурс – *соціальне оточення*.

3. Потенціал здоров'я – це сукупність можливостей індивіда адекватно реагувати на вплив зовнішніх факторів. Адекватність реакцій визначається станом компенсаторно-приспосувальних систем (нервової, ендокринної та ін.) і механізмом психічної саморегуляції (психологічний захист тощо). Синоніми: можливість, запас, заряд, резерв.

4. Збереження здоров'я – вектор здоров'я-центрованої дидактичної системи з фізичного виховання, який передбачає системні дії всіх учасників освітнього процесу щодо профілактики нездорового стану, поведінки дитини; дотримання санітарно-гігієнічних вимог до освітнього процесу; створення здорового предметного середовища в закладі освіти згідно з функціональними особливостями кожної дитини.

5. Розвиток здоров'я – вектор здоров'я-центрованої дидактичної системи фізичного виховання, який передбачає системні дії всіх учасників освітнього процесу щодо збільшення резервних можливостей організму дитини, досягнення ефективного тренувального ефекту за умов якісних змін у особистісному розвитку кожної дитини.

6. Формування культури здоров'я – вектор здоров'я-центрованої дидактичної системи з фізичного виховання, який передбачає системні дії всіх учасників освітнього процесу щодо процесу соціалізації валеологічної освіченості, цінностей та мотивації на здоровий спосіб життя, позитивний досвід успіху та радості самовдосконалення.

До структури Моделі включені системні дії всіх учасників освітнього процесу, які виокремлювалися як вектори педагогічної уваги. Таких векторів утворилося три: (1) витривалість ⇔ харчування; (2) рухливість ⇔ сила; (3) пси-ресурс ⇔ звички (рис. 1).

З метою відпрацювання педагогічними працівниками експериментального закладу освіти нових професійних навичок та умінь; опанування новими технологіями розвитку здоров'я, формування культури здоров'я особистості заради використання у власній професійній діяльності, особистому житті був проведений освітній тренінг «Методика формування культури здоров'я особистості» за напрямом «формування у здобувачів

Рис. 1. Модель здоров'яцентрованої дидактичної системи фізичного виховання дітей 4-7 років

освіти здоров'язбережувальної компетентності». Завдання тренінгу: отримання інформації щодо сутності моделі здоров'яцентрованої дидактичної системи фізичного виховання особистості; ознайомлення з різними підходами до самовдосконалення у контексті збереження, розвитку здоров'я, формування культури здоров'я; відпрацювання навичок компетентнісно орієнтованих підходів до освіти; удосконалення навичок самопрезентації. Показники програмних результатів тренінгу: здатність шляхом самостійного навчання освоїти нові області, використовуючи здобуті знання та навички; професійні знання змісту сучасних підходів до організації освітнього процесу; професійні вміння виокремлювати основні аспекти педагогічної діяльності (мета, принципи, методи, засоби); адаптувати їх до роботи з дітьми та підлітками різних типологічних груп. Цінності та ставлення: бути орієнтованим на збагачення власного педагогічного інструментарію, самовдосконалення. Ключова ідея тренінгу: хвора педагогічна спільнота не спроможна виховати здорове наступне покоління. Загальна тривалість тренінгу – 16 годин. Складається з трьох сесій. Сесія 1. Соціалізація особистості за умов опанування рівня валеологічної освіченості. Сесія 2. Формування цінностей та мотивації на здоровий спосіб життя. Сесія 3. Позитивний досвід успіху та радості

самовдосконалення. Більш детально – на блззі «Школа розумного руху» (2021).

З метою експериментальної перевірки ефективності Моделі до кожного із векторів запланована така діяльність (яка частково здійснена, до початку воєнного стану в Україні).

Вектор уваги «Витривалість ↔ Харчування»: розробка та впровадження на заняттях з фізичної культури в експериментальних групах кардіотренування; оновлення системи харчування згідно з новими вимогами; функціонування проекту «Крапелька» в усіх режимних моментах закладу освіти.

Вектор уваги «Рухливість ↔ Сила»: розробка та впровадження в усіх формах фізичного виховання рухових завдань на розвиток рухового інтелекту дітей з опорою на програми «Школа розумного руху», «Баскетбольний калейдоскоп» («Молекули», «Точки опори», «Рухова пам'ять», «А я можу так», «У-Є-Ф-А»); проведення фізкультурних ранків за додатком «Фізкультурні ранки «MULTICOLORED PYRAMID»; створення та функціонування ресурсної кімнати «Острів дозвільні».

Вектор «Пси-ресурс ↔ Звички»: розробка та проведення інтегрованих занять «WAW – казка»; «Аукціон родинних рекордів»; мандрівки «Де ми ще не бували?»; «Кіностудія»; розробка та впровадження на заняттях з фізичної культури в експериментальних групах компетентнісно-орієнтованих

рухових завдань з опорою на програму «Рухомий мозочок : Movable Cerebellum»; навчання педагогічних працівників у авторській школі Олени Аксьонової «Фізкультура за Навігатором здоров'я – 2025».

Висновки. Всі складові, які включені до структури Моделі, можуть реалізовуватися в освітньому просторі як окремими модулями, так і комплексно. Швидкість впровадження кожного модуля також різна: першим запрацював модуль «Рухливість↔Сила»; з меншою потужністю розпочав своє функціонування модуль «Психоресурс↔Звички»; найбільш ускладненим виявилось змінити раціон харчування, тому вектор «Витривалість↔Харчування» дуже повільно впроваджувався в систему. Хоча, в даному напрямку ефективно вдалося впровадити кардіотренування та проєкт «Крапелька».

Позитивний ефект залежить лише від системних дій усіх учасників освітнього процесу. Крім того, важливі одночасні циклічні дії впродовж дня, тижня, років навчання вихованців у закладі освіти. Цього досягти не змогли. У зв'язку з воєнним станом дослідно-експериментальна робота тимчасово призупинена.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Безумовно, перемога України над агресором росією дозволить продовжити формувальний етап програми експерименту. То вже буде оновлений склад учасників експериментальної і контрольної груп. Напевно, і кадровий склад також дещо оновиться. Тому на перспективу актуальним стає моніторинг: діагностування рівня здоров'я дітей; аналіз ефективності різних форм фізичного виховання; визначення рівня розвитку компетентностей педагогічних працівників у контексті теми експерименту. Передбачається, що до змісту програми експерименту будуть включені питання, які пов'язані з новими викликами, що поставила війна перед мирними громадянами планети Земля.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аксьонова, О. П. (2021). Навігатор здоров'я – 2025 : Інноваційна технологія з фізичного виховання дітей в умовах освітнього процесу сучасного закладу освіти в межах дослідно-експериментальної роботи «Здоров'яцентрована дидактична система з фізичного виховання дітей 4-7 років». Запоріжжя : СТАТУС. 44 с.
2. Аксьонова, О. П., Півненко, Ю. В. (2019). Здоров'яцентрована дидактична система сучасного закладу освіти. *Електронний збірник наукових праць ЗОІППО*. № 2 (34) URL: https://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip34.html (дата звернення: 02.10.2022).
3. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Затверджений наказом МОН України від 12.03.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 02.10.2022).
4. Бельорін–Еррера, О. М., Корженко, І.О. (2017). Концепція здоров'яорієнтованого світогляду. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження* : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків, С. 244-250. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_zdor_ta_korr_os/Zagalna_teorija_zdorovia_i_zdorviazberennja.pdf (дата звернення: 02.10.2022).
5. Блог «Школа розумного руху». URL: <https://rozumruh-zp.blogspot.com/> (дата звернення: 02.10.2022).
6. Мірошнікова, А. (2022). Яким буде наступне покоління дітей. URL: <https://osvitoria.media/opinions/yakym-bude-nastupne-pokolinnya-ditej/> (дата звернення: 02.10.2022).
7. На зміну поколінню Z йде нове – альфа. Чому до нього варто придивитися прямо зараз. URL: <https://social.org.ua/7945-na-zminu-pokolinnyu-z-ydenove-alfa-chomu-do-nogo-varto-privdivitisya-priamo-zaraz.html> (дата звернення: 02.10.2022).
8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 38–39. 380 с.
9. Сурмяк, Ю. Р., Кудрик, Л. Г. (2012). Психологічні аспекти формування культури здоров'я особистості як складової національної безпеки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна*. Вип. 2(1). С. 165-174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2%281%29_22 (дата звернення: 02.10.2022).
10. Щодо організації фізкультурно-оздоровчої роботи у дошкільних навчальних закладах: лист М-ва освіти і науки України № 1/9-456 від 02.09.2016 р. URL: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/52237/> (дата звернення: 02.10.2022).